

І.В. Черниш, д.е.н., доцент,
Д.В. Дячков, к.е.н., доцент,
І.П. Потапюк, к.е.н., доцент
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У ринкових умовах господарювання підприємство, як відкрита система, функціонує у складному зовнішньому середовищі, що характеризується нестабільністю та постійною динамікою. Таке середовище змушує керівництво швидко адаптуватися до нових умов, потребує знання законів розвитку та пошуку шляхів виживання в ринковій економіці, врахування чинників невизначеності та нестійкості економічного середовища. Тому забезпечення безпеки підприємства стає однією з найбільш важливих і актуальних проблем його життєдіяльності.

Головною складовою забезпечення безпеки підприємства взагалі є економічна безпека суб'єкта господарювання. У перекладі з грецького «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто, безпека – це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища незначна, менше певного інтервалу [12]. Економічна безпека підприємства – це режим забезпечення отримання найкращого економічного ефекту від функціонування суб'єкта господарювання у вигляді прибутку чи досягнення соціальної мети.

Існують різні тлумачення поняття економічної безпеки. Розглянемо визначення даного поняття різних авторів у табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз дефініції поняття «економічна безпека»

Автор	Визначення
1	2
В. Тамбовцев [21]	Економічна безпека – сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи.
С. Ілляшенко [8]	Економічна безпека – це стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечує тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії/
Р. Дацків [5]	Економічна безпека є таким станом економічного розвитку суб'єктів господарювання (особи, держави, організації), який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища.
С. Покропивний [16]	Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації та технології) та підприємницьких можливостей, при якому гарантується найефективніше їх використання для забезпечення стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам (загрозам).
Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьова та О.М. Ляшенко [11]	Економічна безпека підприємства – це міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів навколишнього середовища, які діють поза межами підприємства.
Енциклопедія економічної безпеки [22]	Економічна безпека підприємства – це стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей.
В. Шликовий [23]	Економічна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз.
О. Барановський [1]	Економічна безпека – це спроможність економіки забезпечити свій вільний і незалежний розвиток, стабільність громадського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за несприятливих умов і варіантів розвитку подій; здатність держави до захисту національних економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.
М.А. Бендіков [3]	Економічна безпека – це захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення".
Д. Ковальов [10]	Економічна безпека – це захист діяльності підприємства від негативних впливів

	зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до існуючих умов, які не позначаються негативно на його діяльності.
Постанова Верховної Ради України „Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України” [19]	Економічна безпека – це такий стан національної економіки і кредитно-фінансової системи, який дає можливість: а) гарантувати економічний розвиток держави на підставі досягнень науково-технічного прогресу; б) забезпечувати стійке функціонування своєї кредитно-грошової системи і задоволення потреб суспільства за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Як бачимо, різні автори використовують різноманітні визначення економічної безпеки підприємства, але більшість з них одностайні в тому, що керівництво підприємства повинне забезпечити ефективне використання ресурсів, задіяних для подолання загроз у досягненні цілей бізнесу, а також, що широкий спектр проблем, з якими пов'язана економічна безпека підприємства, потребує комплексного, системного їхнього розподілу на рівні складових [9].

Аналіз понять «економічна безпека підприємства» (ЕБП), кожне з яких зі своїх позицій розкриває його природу, дозволяє виділити в них найбільш істотні міркування [15]:

1. Велика частина авторів під ЕБП розуміють стан потенційної жертви, об'єкта небезпеки.

2. ЕБП доволі часто розглядається як здатність підприємства ефективно використати ресурси та наявні ринкові можливості в умовах цілеспрямованої руйнуючої дії ззовні або із самого підприємства.

3. ЕБП – поняття системне, це властивість підприємства, побудованого на принципах стійкості, саморегуляції, цілісності. ЕБП покликана захистити кожен з цих властивостей, оскільки руйнівна дія на будь-яку з цих властивостей призведе до загибелі підприємства в цілому.

4. ЕБП розглядається як вирішальна умова діяльності підприємства.

5. ЕБП в абсолютному своєму виразі – відсутність небезпек і загроз.

6. Існує припущення, що вплив загроз можна нейтралізувати повною мірою, але у більшості випадків це можливо лише частково.

7. Елементом майже всіх понять виступає загроза як реальна ознака небезпеки. Причому загроза в цьому контексті набуває якості сутнісної характеристики. На основі аналізу всіх підходів і розкриття змісту ЕБП виявляється, що загроза і боротьба з нею є суттю безпеки.

Основною метою економічної безпеки підприємства є забезпечення захищеності прибутку, одержаного внаслідок діяльності підприємства, тобто основною метою системи безпеки є збереження і захист мети бізнесу, а вже успішне, ефективне та повноцінне вирішення завдань залежить від результативності діяльності системи безпеки підприємства. При цьому вона являє собою захист підприємства від внутрішніх і зовнішніх чинників власного конкурентоспроможного потенціалу.

Для досягнення поставленої мети вирішуються певні завдання, якими можна об'єднати напрямки забезпечення безпеки [10]:

прогнозування можливих загроз економічної безпеки;

організація діяльності для попередження можливих загроз (превентивні заходи);

виявлення, аналіз і оцінка реальних загроз економічної безпеки;

прийняття рішень та організація діяльності з метою реагування на загрози, які виникли;

постійне вдосконалення системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Слід зазначити, що сутність економічної безпеки сконцентрована на певних принципах, тобто основних, вихідних теоретичних положеннях і правилах ринкової діяльності, які зображені на рис. 1.

Далі ми більш детально зупинимося на кожному із принципів.

Принцип системності й комплексності – тобто необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження та врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного простору більш високого рівня.

Принцип обґрунтованості. Обмеженість ресурсів захисту, як і усіх інших економічних ресурсів, вимагає глибокого науково-технічного обґрунтування рішень щодо забезпечення економічної безпеки.

Принцип своєчасності. Суб'єкт економічної безпеки повинен мати відпрацьовані моделі захисту відповідно до рівня розвитку небезпеки і своєчасно застосовувати їх згідно з моніторингом до конкретного стану небезпеки.

Принцип координації. Для досягнення поставлених завдань необхідне постійне узгодження діяльності різних підрозділів служби безпеки, самого підприємства і поєднання організаційних, економіко-правових та інших способів захисту.

Рис. 1. Принципи економічної безпеки [сформовано авторами]

Принцип гнучкості й адаптації полягає у вивченні та максимальному використанні факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, у пристосуванні критеріїв, методів й інструментів ринкової діяльності до цих факторів і, зокрема, до конкретних ситуацій.

Принцип законності. Уся діяльність підприємства повинна носити законний характер, інакше є суттєва загроза закриття такого підприємства відповідними органами як неправомірною.

Принцип економічної доцільності. Слід організувати захист тільки тих об'єктів, витрати на захист яких менше, ніж втрати від реалізації загроз за цими об'єктами.

Принцип диференційованості. Вибір заходів з подолання загроз, що виникають, відбувається залежно від характеру загрози і ступеня тяжкості наслідків її реалізації.

Принцип варіантності (альтернативності), або виявлення й обґрунтування декількох варіантів забезпечення економічної безпеки, з одного боку, розрахунку траєкторії соціально-економічного розвитку – з іншого варіативність інвестування, взаємодії з партнерами при зміні ринкової кон'юнктури та виклики економічних, соціальних, політичних суб'єктів дозволяють, використовуючи ефект «накладання» індивідуалізованих, інноваційних, ризикованих дій та їхньої результируючої складової, знаходитися постійно у просторі сумарної сприятливої ринкової кон'юнктури, забезпечуючи таким чином прискорений обіг капіталу, ресурсів праці, наднормовий прибуток і достатньо високий потенціал економічної безпеки.

Принцип спеціалізації елементів (розмежування функцій і операцій, що виконуються елементами). Спеціалізація дозволяє регіональній владі зосередитися на рішенні невеликого числа завдань і тим самим забезпечити ефективніший розподіл ресурсів.

Принцип достатності. Вибирати треба такі засоби економічного захисту, які достатні щоб протистояти небезпеці. В той же час не треба вживати зайвих засобів. Кожен раз, коли вирішується питання захисту від конкретної небезпеки, суб'єкт вибирає модель поведінки відносно небезпеки в межах примушення, протидії, стримування та узгодження. Вибір конкретної моделі визначається рівнем небезпеки.

Принцип безперервності. Функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємництва має здійснюватися постійно.

Принцип економії ресурсів. За рахунок оптимізації елементів, а також впорядкування виконуваних ними функцій і існуючих зв'язків.

Повна підконтрольність системи забезпечення економічної безпеки керівництву суб'єкта підприємницької діяльності. Інтереси системи забезпечення економічної безпеки повинні бути підпорядковані загальним інтересам всього підприємства.

Управління економічною безпекою підприємства забезпечує результативність діяльності підприємства в цілому у поточному періоді функціонування та в довгостроковій перспективі. При цьому ефективне управління в будь-якій сфері діяльності може здійснюватися лише за умов формування його цілісної системи, яка призначена для вирішення основних завдань управління [14].

Головною метою управління економічною безпекою є забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювати нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Можна виділити основні складові економічної безпеки підприємства [17]:

фінансова складова (відповідають фінансова та економічна служби підприємства);

інтелектуальна складова (відповідають кадрова служба і особисто головний інженер);

кадрова складова (відповідає кадрова служба підприємства);

технологічна складова (відповідає технологічна служба, а саме здійснює контроль за технологічною дисципліною, удосконалює існуючі і розробляє нові ефективні технології);

правова складова (займається юридична і патентно-ліцензійна служба, а саме здійснює правове забезпечення діяльності підприємства, юридичне оформлення договірної документації, ведення судових і арбітражних розглядів, правове навчання персоналу, контроль порушень норм патентного права);

інформаційна складова (служби підприємства виконують певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки);

екологічна складова (дотримання діючих екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення навколишнього середовища);

силова складова (забезпечення фізичної безпеки працівників підприємства і збереження його майна);

ринкова складова (характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем; відповідає служба маркетингу);

інтерфейсна складова (характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами. Відповідальність за дану складову безпеки несе також служба маркетингу).

Безпека завжди відносна і має динамічний характер. У кожному конкретний відрізок часу стан захищеності може мати різний рівень, що визначається гостротою внутрішніх та зовнішніх загроз і характером реагування на них управлінського апарату відкритої соціальної системи.

У сучасних умовах інформація стає стратегічним ресурсом, що визначає рівень економічного розвитку підприємства, галузі, регіону, держави. Інформатизація процесів управління, зростаючий рівень використання апаратно-програмних засобів, технологічний розвиток викликали крім безперечних переваг і появу низки суттєвих проблем. Однією з них стала необхідність захисту інформації. Враховуючи, що економічний потенціал все більшою мірою визначається рівнем розвитку інформаційної структури постає необхідність дослідження поняття інформаційної безпеки в контексті економічної безпеки [13; 23; 24].

Поняття інформаційної безпеки у вузькому значенні передбачає: надійність роботи програмно-апаратної та технічної частини інформаційної системи; збереження даних; захист інформації від внесення до неї змін не уповноваженими особами; збереження таємниці листування при використанні електронного зв'язку.

В більш широкому значенні, інформаційна безпека проявляється як неможливість нанесення шкоди функціонуванню та властивостям об'єкта, або його структурним складовим. Система захисту інформації являє організовану сукупність спеціальних органів, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист інформації від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Забезпечення інформаційної безпеки має розпочинатися з виявлення суб'єктів відносин, пов'язаних з використанням інформаційних систем. Спектр їхніх інтересів може бути розподілений на наступні основні категорії: доступність (можливість за визначений час отримати необхідну інформаційну послугу), цілісність (актуальність і несуперечність інформації, її захищеність від руйнування і несанкціонованої зміни), конфіденційність (захист від несанкціонованого ознайомлення).

Виходячи з вищезазначеного, в найбільш загальному вигляді інформаційна безпека може бути визначена як неможливість нанесення шкоди властивостям об'єкта безпеки, зумовленими інформацією і інформаційною інфраструктурою (рис. 2).

До об'єктів інформаційної безпеки на підприємстві відносять:

інформаційні ресурси, що містять відомості, віднесені до комерційної. Захищеність від загроз комерційної таємниці і конфіденційної інформації, представленої у вигляді інформаційних масивів і баз даних;

засоби і системи інформатизації – засоби обчислювальної і організаційної техніки, мережі та системи, загальносистемне і прикладне програмне забезпечення, автоматизовані системи управління

підприємствами, системи зв'язку і передачі даних, технічні засоби збору, реєстрації, передачі, обробки і відображення інформації, а також їх інформативні фізичні поля;

режим доступу до інформації, коли інформаційна безпека полягає в неможливості порушення цього режиму (інформаційно-телекомунікаційні системи і засоби зв'язку, призначені для обробки і передачі відомостей, що становлять державну таємницю). Основним об'єктом безпеки є режим доступу до секретної інформації. Інформаційна безпека таких систем полягає в її захищеності від несанкціонованого доступу, знищення, зміни та інших дій [20].

Рис 2. Структура інформаційної безпеки [на основі узагальнення 4; 7; 22]

Система забезпечення безпеки інформації включає наступні підсистеми:
комп'ютерна безпека;
безпека даних;
безпечне програмне забезпечення;
безпека комунікацій [3].

Комп'ютерна безпека забезпечується комплексом технологічних і адміністративних заходів, що застосовуються до апаратних засобів комп'ютера з метою забезпечення доступності, цілісності і конфіденційності, пов'язаних з ним ресурсів.

Безпека даних досягається захистом даних від неавторизованих, випадкових, навмисних модифікацій, руйнувань або розголошенні.

Безпечне програмне забезпечення являє собою загальносистемні і прикладні програми та засоби, що здійснюють безпечну обробку даних і безпечно використовують ресурси системи.

Безпека комунікацій забезпечується шляхом забезпечення заходів щодо запобігання надання неавторизованим особам інформації, яка може бути видана системою у відповідь на телекомунікаційний запит.

Політика безпеки включає в себе аналіз можливих загроз і вибір відповідних заходів протидії, які є сукупністю норм, правил поведінки, якими користується конкретна організація при обробці інформації та при забезпеченні її захисту.

Загроза безпеці інформації – події або дії, які можуть призвести до спотворення, недозволеному використанню або до руйнування інформаційних ресурсів управління системи, а також програмних і апаратних засобів.

Захист інформації – комплекс заходів, спрямованих на забезпечення найважливіших аспектів інформаційної безпеки: цілісності, доступності та, якщо потрібно, конфіденційності інформації та ресурсів, що використовуються для введення, зберігання, обробки і передачі даних.

На основі вищезазначеного можна зазначити, що інформаційна безпека економічної системи повинна включати:

стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави;

стан інфраструктури, при якому інформація використовується тільки за призначенням і не здійснює негативного впливу на систему при її використанні;

стан інформації, при якому виключається або суттєво ускладнюється порушення таких її властивостей, як конфіденційність, цілісність і доступність;

економічну складову (структури управління в економічній сфері, включаючи системи збору, накопичення та обробки інформації в інтересах управління виробничими структурами, системи загальноекономічного аналізу та прогнозування господарського розвитку, системи управління та координації в промисловості і на транспорті, системи управління енергосистем, централізованого постачання, системи прийняття рішення та координації дій у надзвичайних ситуаціях, інформаційні та телекомунікаційні системи);

фінансову складову (інформаційні мережі та бази даних банків і банківських об'єднань, системи фінансового обміну і фінансових розрахунків).

З позицій системного підходу до захисту інформації висуваються певні вимоги:

забезпечення безпеки інформації не може бути одноразовим актом. Це безперервний процес, що полягає в обґрунтуванні і реалізації найбільш раціональних методів, способів і шляхів вдосконалення та розвитку системи захисту, безперервному контролю її станів, виявленню її вузьких і слабких місць і протиправних дій;

безпека інформації може бути забезпечена лише при комплексному використанні всього арсеналу наявних засобів захисту у всіх структурних елементах економічної системи і на всіх етапах технологічного циклу обробки інформації;

планування безпеки інформації здійснюється шляхом розробки кожною службою детальних планів захисту інформації в сфері її компетенції;

захисту підлягають конкретні дані, втрата яких може заподіяти організації певної шкоди;

методи та засоби захисту повинні перешкоджати можливим шляхам неправомірного доступу до інформаційних ресурсів;

ефективність захисту інформації означає, що витрати на її здійснення не повинні бути більше можливих втрат від реалізації інформаційних загроз;

чіткість визначення повноважень і прав користувачів на доступ до певних видів інформації;

надання користувачу мінімальних повноважень, необхідних йому для виконання дорученої роботи;

зведення до мінімуму числа загальних для декількох користувачів засобів захисту;

облік випадків і спроб несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації; забезпечення ступеня конфіденційної інформації;

забезпечення контролю цілісності засобів захисту [4; 7; 20; 24].

Таким чином, проблема інформаційної безпеки економічних об'єктів багатоаспектна і потребує подальшого опрацювання. В сучасних умовах інформатизація стає стратегічним національним ресурсом, однією з основних складових економічно розвиненої держави. Постійне зростання інформатизації України, проникнення її в усі сфери життєво важливих інтересів особистості, підприємства та країни в цілому сприяли окрім визначення безперечних переваг, появи низки проблем, що пов'язані з необхідністю захисту інформації. Враховуючи, що в даний час економічний потенціал все більшою мірою визначається рівнем розвитку інформаційної інфраструктури, пропорційно зростає потенційна вразливість економіки по відношенню до інформаційних впливів.

Отже, можна зробити висновок, що головною метою інформаційної безпеки як складової економічної безпеки підприємства є забезпечення ефективного функціонування, продуктивної роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а також постійного стимулювання нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський; Ін-т екон. прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) // Консультант директора. – 2000. – №2.
3. Близнюк І.М. Інформаційна безпека України та заходи її забезпечення / І.М. Близнюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2008. – №5. – С. 206-214.
4. Горбатюк О.М. Сучасний стан та проблеми інформаційної безпеки України на рубежі століть / О.М. Горбатюк // Вісник Київського університету імені Т.Шевченка. – 2009. – Вип. 14: Міжнародні відносини. – С.46-48.
5. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р.М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37). – С. 143-153.
6. Державна інформаційна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://merega.org.ua/law/projects/derzhpolityka>
7. Забара І.М. Міжнародна інформаційна безпека в міжнародному праві: до питання визначення / І.М. Забара // Український часопис міжнародного права. – 2012. – №4. – С. 63-69.

8. Ильяшенко С.И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.И. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12-19.
9. Коваленко К.В. Основы створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект / К.В. Коваленко // Електронні наукові фахові видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2008_3/20%20.pdf.
10. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плетнікова // Економіка України. - 2000. - № 4. - С 35-40
11. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко. – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
12. Корчевська Л.О. Методологічні питання економічної безпеки підприємства / Л.О. Корчевська, Г.В. Жосан // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – Вип. 29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10klosoe.pdf.
13. Крат Ю.Г. Основы информационной безопасности: учеб. пособие / Ю.Г. Крат, И.Г. Шрамкова. – Хабаровск: Изд-во ДВГУПС, 2008. – 112 с.
14. Маслак О.І. Управління економічною безпекою підприємства на принципах забезпечення її раціонального рівня / О.І. Маслак, Н.Є. Гришко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 198-208. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mimi_2013_1_20.pdf
15. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Інститут економіки промисловості НАН України / Н.О. Подлужна. – Донецьк, 2003. – 20 с.
16. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник. – [За заг. ред. С.Ф. Покропивного]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
17. Потапюк І.П. Економічна безпека як складова безпеки підприємства / І.П. Потапюк // Менеджмент у ХХІ сторіччі: методологія і практика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції: збірник наукових праць. – Полтава: Видавництво «Сімон», 2015. – С. 380-382.
18. Про захист інформації в автоматизованих системах: Закон України [прийнято ВР5.07.1994 р.] // Закони України. – 1997. – Т.7.
19. Про концепцію національної безпеки України: Постанова ВРУ від 16.01.97 // ВВР. – 1997. – № 10. – С. 85.
20. Соснін О. Державне управління інформатизацією як виклик цивілізаційного зростання нації / О. Соснін // Зовнішні справи. – 2011. – № 9. – С. 38-41.
21. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура проблемы / В.Л. Тамбовцев // Вестн. Моск. ун-та. – М. : Экономика. – 1995. – №3. – С. 3.
22. Шаваев А.Г. Экономическая безопасность: [энциклопедия] / А.Г. Шаваев, А.Т. Багаутдинов и др. – М. : Правовое посвящение, 2001. – 512 с.
23. Шлыков В.В. Экономическая безопасность предприятия / В.В. Шлыков // ЭКО. – 2002. – № 11. – С. 94-99.
24. Яснев В.Н. Информационная безопасность в экономических системах: Учебное пособие – Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2006. – 253 с.